

Ledare

För redan länge sedan sammanträffade jag i Stockholm med Olle Hjern, pastor i Herrens Nya Kyrka, som jag tidigare mött i litterära sammanhang. Det blev en dag jag aldrig glömt, en dag då Olle tog oss runt till olika platser och lokaler med Swedenborganknytning i Stockholm – bland annat till den fina repliken av lusthuset på gården innanför Hornsgatan, där Swedenborg bodde – och som fick sin särskilda karaktär av det klara ljuset över staden och det långsamma samtal som utspann sig. Olle Hjern var en person som tog tid på sig att besvara frågor, som tänkte efter noga och inte slarvade med formuleringar. Han förenade vänlighet och allvar på ett helt ovanligt sätt.

Till slut hade vi nått Olles dåvarande bostad på Banérgatan som också tjänstgjorde som gudstjänstlokal i Herrens Nya Kyrka. Jag tror vi blev bjudna på te och kex – det jag minns tydligt, som en scen ur en film, ur hur Olle reste sig och sakta gick tvärs över det stora rummet och ur nedre delen av en av de många travarna drog fram en bok. Traven svajade och jag trodde den skulle välta, men den stabiliserade sig medan Olle återvände till oss i soffan, sträckte fram den uppslagna boken och sade: ”Det här har Love skrivit.”

Boken, en handskrift från tidigt 1800-tal, innehöll en alfabetiskt uppställd korresponderstabell, en lista över andliga motsvarigheter till världsliga ting. Den skymt jag fick av boken gjorde ett djupt intryck på mig. (Vem skulle inte ha fascinerats av poster som ”Dimma: Stillhet. Frid från frestelse.” eller ”Brunn: Sanningens förvar. Ordet i anseende till det sanna.” – ?) Jag var fortfarande i stort sett bara en student och när vi kommit tillbaka till Lund frågade jag min gamle lärare i litteraturvetenskap Bertil Romberg, som var en redaktörerna för Almqvists samlade verk, om han kände till handskriften. Han menade att den ännu var okänd av forskningen, och tyckte det var bra att den var väl omhändertagen.

Idag finns boken, samman med övriga delar av Nya Kyrkans omfattande arkiv, i biblioteket i Swedenborgs Minneskyrka i Tegnér-

lunden i Stockholm. Arkivet finns beskrivet i en artikel av Olle Hjern och Susanna Åkerman i tidskriften *Biblis*, nr 33 från våren 2006 (se sidorna 19 och 26 för diskussion av det aktuella dokumentet). Det är med hjälp av Susanna som jag på nytt kunnat spåra upp handskriften och än en gång försiktigt hållit den i handen. Tack för det! Det är också inspirerande samtal med Susanna – och minnet av Olle, som gick bort 2016 – som gjort att jag beslöt ägna det här numret åt Almqvist och Swedenborg.

Det skall sägas att det inte är helt säkert att korrespondens-tabellens skrift verkligen är av Almqvists hand. Boken har på främre inre pärmen namnteckningen Schönherr, alltså kommerserådet C.J. Schönherr, som Almqvist efterträdde som ordförande i det swedenborgska sällskapet Pro fide et caritate. Boken härrör alltså under alla omständigheter från Almqvists krets på tidigt 1820-tal, och är därigenom högtintressant. Här får den fungera som numrets bildkälla och som en form av stämningsanslag.

I övrigt rymmer numret två texter av Susanna Åkerman, dikter med Swedenborg- och Almqvistanknytning av Marianne Linder och Lars Gustaf Andersson (vars samling 21 dikter är ett vackert exempel på det inflytande Swedenborg övat på svensk skönlitteratur). Olof Holm minns Marianne Linder, som var med och bildade Almqvist-sällskapet 1981, och jag kommenterar själv den hittills opublicerade text av Tomas Tranströmer – ett brev från Almqvist, en prosadikt om vi så vill – som Monica Tranströmer vänligt ställt till förfogande.

Huvudtext är Ulf I. Erikssons inledning till hans urval betraktelser och meditationer av Almqvist med titeln *Svalkande eld*, som utkom 1992. Det är en bok som visar Almqvist som religiös författare och som med hängivenhet och sakkunskap, via ett antal mindre kända artiklar, lyfter fram honom som mystiker. Boken är väl värd att leta rätt på antikvariskt; liksom Erikssons inledning är detta texter att läsa långsamt och eftersinnande. I ett tempo som kanske påminner om min Swedenborgdag i Stockholm en gång i tiden.

Jonas Ellerström

SUSANNA ÅKERMAN

Tiden uppenbarar allt

När jag läser Solveig Faringers vackra Almqvistcitatsamling i kalenderform finner jag att på ett kors vid hans grav i Bremen 1866 fanns inskriptionen *Tempus omnia revelat* – Tiden avslöjar allt, eller riktigare, Tiden uppenbarar allt. Det får mig att tänka på det citat av Swedenborg som sattes upp i kvarteret Mullvaden på Hornsgatan 45 den 29 januari 1888 för att minna om 200-årsdagen av hans födelse. Medlemmar i Nya Kyrkans Bekännares Församling har där valt att citera *Arcana coelestia*, paragraf 4402: *Venturum est tempus quando illustratio* – Den tid kommer då det blir upplysning, eller rättare, Den tid kommer då det skall uppenbaras, avslöjas, bringas i dagen.

Swedenborgscitaten kan förstås generellt som en utsaga om att hans sanningar skall spridas och upptagas i framtiden, men också mer partikulärt i det att i dödsögonblicket kommer andevärlden att öppnas för människan. Mer specifikt omtalas i denna paragraf från *Himmelska hemligheter* att när den inre människan pånyttfödes öppnas hennes inre, ljuset lyser in – hon upplyses.

Almqvist var under några år på 1820-talet ordförande för swedenborgsällskapet *Pro fide et caritate*. Under den tiden skrev han de swedenborginspirerade verken *Karmola*, om andevärlden, och *Murnis*, om det himmelska äktenskapet. Almqvist var väl förtrogen med Swedenborgs *Apocalypsis revelata* – Uppenbarelsesboken avslöjad, som utlägger Johannes uppenbarelse med hänsyn till hur det himmelska Jerusalem stiger ned i våra hjärtan, som det omtalas i Uppenbarelsesboken kapitel 21 fram till verserna 22:1–3. Han kan ha nått den nivå av förståelse som omtalas i tionde kapitlet av Swedenborgs lilla analytiska verk om de himmelska hemligheterna, *De Equo albo*, Den vita hästen – ty ryttaren på den vita hästen i kapitel 19 av Uppenbarelsesboken är den människa som förstått Ordets inre mening: ”Den människa som blivit pånyttfödd, är i Ordets inre mening, fastän hon inte är medveten

Foto Hjalte Stranden.

om det: den inre människans andliga varseblivning har öppnats. Hos denna människa är det nämligen så att Ordets andlighet inflödar i den materiella verklighetens föreställningsvärld, och framträder alltså som något naturligt. Så länge vi lever i världen, tänker vi i dess former, och av den arten är också vår varseblivning. Sanningens ljus hos dem som upplyses kommer inifrån, från Herren genom deras inre. Den vägen inflödar även det heliga hos dem, som håller Ordet heligt.” (Översättning Anders Hallengren)

Carl Jonas Love Almqvist var som swedenborgare medveten om de naturliga, andliga och himmelska nivåer på vilka orden utspelar sig och kunde med idén om korrespondenserna dem emellan klart se hur ordförrådet skulle användas för att mana fram himmelska tillstånd. Det är förmodligen det han ville tacksamt minna om med inskriptionen på sin grav.

MARIANNE LINDER

Hästen

Världen är stelnad och pansargrå
Men dikten vill förlösa
tingens ömhet –
Ur tingens innersta väsen
stiger du ut
Rosa Mystica
min lilla fattig-häst

(ur diktsamlingen *Chonchet, djävulen och döden*, 1954)

OLOF HOLM

Några ögonblick av Marianne Linder

Man ringde aldrig till Marianne före tvåtiden på eftermiddagen, hon svarade i alla fall inte. Däremot kunde man stöta på henne nere på Centralstationen mycket sent på kvällen, någon gång påkommen med att äta snabbmat för att få någonting i sig innan allt var stängt. Alltid hade hon med sig sina kassar. De var alltid lämpade för A4-format och där skymtade pappersark och stora kuvert. Då och då, under en föreläsning, sammanträde eller recitation kunde hon börja plocka med dem. Grundligt och ganska länge. Hon flyttade ett kuvert mellan två kassar. Letade efter något annat. Så tog hon upp ett ark, såg allvarsamt på det, strök med handen i ett betydelsefullt drag över ytan, och så satte hon varmt ned det i rätt kasse, i rätt fack. Det framgick från min plats att det skinande vita pappret var väl hanterat. Inga vikningar eller hundöron, anteckningar eller tumavtryck. Vad stod det på pappret? Åh, att hon *alltid* ska prassla med sina papper, sa en väninna.

Marianne hörde till den kärntrupp som 1981 bildade Almqvist-sällskapet och ingick i styrelsen till 1992, där hon anordnade och deltog i program. Hon reciterade prosa och poesi med tydlig artikulation, långsamt och energiskt. Hon försökte inte återskapa spontaniteten hos det naturliga talet, utan läste markerat, rytmiskt, med tydlig artikulation, så att både medljud och självljud sjöng och varje ords och menings betydelse lyftes. Tydlighet i semantik och musik. Kanske just detta fångade koreografen Björn Eliasson? Han skapade koreografi kring hennes dikter och i några av dessa baletter reciterade hon. Konstarternas förening! Och en nittioårig kvinna som med stark röst talade i balans med dansen...

Men vad hade hon i kassarna?

Bilden är tagen i samband med ett styrelsmöte i maj 1989 i Topsy Bondesons kolonistuga och visar Marianne till vänster och Gun Ursing. Fotograf Topsy Bondeson.

MARIANNE LINDER

ur Junidikt över Emanuel Swedenborg

En spegel av skimrande gröna dagar,
av vattenblått och solgyllne allhets-vitt
är nu världen – vackrast
i sommarens tider, i det nordliga landet.
Nästan förandligad svävar i rymden
månens smala skära.
Och Swedenborg stiger själs-lätt ur silverbåten,
talar om Alltets enhet,
medan änglar, genomskinliga,
förnimbara som musik,
sveper ned i tvenne strömmar
– en ström av vishet och en ström av kärlek –
från Guds Väsens osynliga himmel,
genomträngande, som eteriska pilar,
vår människotankes astronomiska himmelsvalv.

(ur *Aurora* nr 4, 2011)

ur Almqvist vandringsman

Huru sköna är icke
dessa nejder runt huvudstaden
– leende Sörmland och
Uppland, det stolta.
Ur skogen stiger en
dunkelljuflig svalka,
över ängarna dröjer
ett skimmer av forntida saga,
och på gröna dikesrenar
lyser smultron.

”Men vid gårdsgårn möter jag
min allra mest älskade:
Törnrosen – hjärtats ros!
Fembladig är hon,
min fattiga, rika blomma
– tittar på mig
med gyllene öga,
var jag än går...”

Nu glittrar det mellan trädstammarna,
najader ler och lockar ur böljorna.
Edsviken –
vackraste sjö i världen!
Romantiskt
i en ram av vildhet
breder hon ut sitt vatten:
Åh! dessa branta stup,
dessa tysta, ensliga dalar –
almarnas skugga,
björkarnas vita stammar
mot den mörka klippväggen –

fåglarnas kvintilerande
i de hemlighetsfulla snåren,
den hängande mossan
över kullfallna träd.

Och plötsligt –
en utsikt öppnad
över vattenspegeln:
där skimrar som en pärla
Edsbergs vita slott.
Men ögat söker också något annat:
Styrbjörnshällen,
som högt och rysligt
reser sig ur vattenytan
– tecken för vänskap
mellan man och man,
vittne till den dunkelt ljuva
drunkningsdöden,
som för de oskuldsfulla
älskande
till Murnis rike.

Och här, vid det branta
stupet mot Stocksund
såg han henne
i visionens ögonblick:
ryttarinnan
på den röda hästen,
framstörtande mot djupet...
Men han låter henne lättsamt
svinga sig av
– vig som en ekorre.
Den röda hästen
med fladdrande man
flyger ensam utför stupet

och simmar
stark och frustande därnere
genom vågornas svall...

Vart går du nu, vandringsman
med dina fantasier,
när skymningen faller
och Styrbjörnshällen
står som en svart silhuett
över vattenvitan?
Det finns bekanta här i trakten;
och sover han inte
i en herrgårdssäng,
så sover han i en lada.

När tuppen gal
från Klockargården,
skall han vakna
och reta sig på
Blanche (den jäveln).
Och livet går vidare mot Stockholm...
Och livet går vidare...

Fjärran kvällar i Nord-Amerika,
fjärran kväll i Bremen
skall han tänka på
dessa sällsamma Danarövandringar:

”Fembladig är du,
min fattiga, rika blomma
– tittar på mig
med gyllene öga,
var jag i världen än går...”

(ur *Almqvistiana* nr 20, 1996)

A: I anseende till godt i Himmelska
anglans Språk. 6061

Aaron: Herrans Förfärliga Natursigter. Her-
ren i anseende till Himmelskt godt.
Det Lanna, som medelst sigar från
Herran. Det utvirkas af ordet, Lanna
Lingen och dyrtiden. Vofquda dyrtiden.
Aarons Förfärlig. Det gudomliga Lanna af det
gudomliga goda i almannekst begrepp och me-
ning.
Aarons Förfärlig: Lanna.

— Liffjortel. (epitafium) Det gudomliga Lanna i det
gudomliga, alls ordet i det besta mening.
Abaddon: Förfärlig af andeligt godt och
färd.

Abel: Ero med kärlek: Manniska kärlek.

Abihw: Lannings-lara af den inne me-
ningen.

Abimelef: Eroslara, som har afseende på
förmått flod.

Abraham: Herran till sin Gudomliga
mandom. Himmelsk kärlek.

ULF I. ERIKSSON

Ett liv över frågornas liv

”Vad är det för ett liv? över frågornas liv?

Ren kärlek. Den frågar ej – den är –”

C.J.L. Almqvist, ur *Jaktslottet*

”Det minsta ger sken”, skriver Love Almqvist (1793–1866) i en meditation över människans sällhet. Och i en avhandling om humor: ”Den största obetydlighet kan bli ett föremål av oändlig vikt.” Men ett stort idylliskt som Almqvists ”humor” är också ett stort subversivt: ”All humor är till sin verkan disharmonisk” – sönderbrytande den *falska* harmonin, det lugn som är ”självbehagligt”. Karakteristiskt för Almqvist ger sig degraderingen framför allt tillkänna som det lågas och det föraktades upphöjande, det vill helt enkelt säga: ett synliggörande av det som är, en *tydlighet*. I folklivsskildringarna inte minst – *Kapellet* – och i *Målaren* låter Almqvist denna ”franciskanska” ton och dager spela fritt. En ”gratie”, en ”ren atmosfär” som är folksagens och visans, liksom det är Bibelns och i synnerhet Nya testamentets. Här finner han den humorns och konstens anda, som ”går ned på alla livets grader, stiger in i allas stugor, ser ut genom allas fönster – såsom en genom rymderna nedgången ängel.”

Hur upptäcka att Gud härskar ”uti det allra minsta”? Genom att ställa sig öga mot öga med den egna erfarenheten – tydliggjord i Jesus Kristus; genom att själv ”sätta sig på lägsta platsen”, som Thomas a Kempis manar i *Om Kristi efterföljelse* – en mycket kär bok för Almqvist. Jesus Kristus är, skriver Almqvist, ”det enklaste och enfaldigaste, det mest ringa och lätt fattliga” (*Om hälsans evangelium*). Den heliga naiviteten i Almqvists konstnärskap vilar så på paradoxen av Guds människoblivande i Sonens förbarmande kärlek. Inkarnationens mysterium är den eld som oupphörligt antänder och formar Almqvists skapande. ”Jag är mörk och svag”, skriver han, men det att vara män-

niska är nu i sig ett "ämbete": "vår medfödda plikt att vara jordens salt, vara heliga lågor i Guds rike." Inkarnationen visar oss en väg – Kristi efterföljelses väg. "Även den ringaste och fattigaste varelse, även den enfaldigaste och mest obildade människa har, om hon blott äger hjärta och själ, tillgång till den högre världens hemligheter", sammanfattas långt senare "inkarnationen" i den kristna tron av dadaisten och mystikern Hugo Ball i *Byzantinisches Christentum*. Detta fattigdoms-evangelium – "att gå ut ifrån själva det lilla, ringa, obetydliga; men också att därifrån stiga till det omätliga, det eviga" (*De gamles och de nyares vitterhet*) – utbildar Almqvist till sin egna, men i svensk folkligt förnäm tradition djupt nedsänkta, fattigdomsestetik. Först för blicken av enfald och ödmjukhet uppenbaras "rosor som förr ej varit sedda".

Almqvists Gud är inte filosofernas eller kyrkans (trots präst-vigning): "jag har intet annat System än Christus" (*Brev*). Inkarnationstanken – "det egentliga stora ordet" är inte Gud utan "*Herren, Guds inkarnation, Kristus*" – driver honom i motsats till konvertiten Hugo Ball till en aldrig avslutad uppgörelse med den religiösa "hierokratin" – ett vackert exempel är den tidiga uppsatsen *Herrnhutare och swedenborgare*. Liksom "varje människa måste vara *sin konstnär*", som han förkunnar i en meditation över människans inre bildning, så är "var och en, som av Gud, natur och studier blivit förd till sanningens levande brunn ... *präst* i universell mening". I hierokratin, skiver han i uppgörelsen med religionen som "tom *begreppsuppstapling*", tvingas människan-medborgaren "tigga sitt ljus av sådane, som i själva verket voro lika mycket tiggare". Almqvists religion är en *hjärtats* religion: "levnadens skönhet och fromhetens eld" omsluter den fria andakten. Kristusmystiken – "andaktens skära ros" – bryter så ner också de egna försöken att rationellt och spekulativt-dogmatiskt grunda ett *Guds system* eller en lära *Om det Hela*. – "Säll den", skriver han, och bryter samtidigt staven över sina egna spekulationer om syndafallet, "som rent älskar Kristus: han har ett helt sinne. – Tvisternas tavlor ser han utanföre. Hans själ är en tillbedjande ängel, kring hans fot grönskar det."

I en tidig undersökning av A. Th. Lysander, *C.J.L. Almqvist: Karaktärs- och levnadsteckning* (1878), tecknas Almqvist insiktsfullt som

en "konsekvant mystiker": "ett mystiskt förnimmelsesätt styrde hans uppfattning af allt och beherskade hela hans tillvaro". Men samma analys får Lysander att formulera en kritik av törnrosmystiken som "religion utan moral". Almqvist äger visserligen i likhet med den senare Kierkegaard den storartade djärvheten "att med andens alla krafter omfatta 'en gudomlig mani' ... att trotsa förnuftet och tro i kraft af 'det paradoxa' ", en "mani" som bildar drivkraft bakom bådas motstånd mot den officiella kristendomen. Men Almqvist har, till skillnad från en Kierkegaard eller en Pascal, inte förstått "det talet om korset", att lidandet är den kristnes naturliga tillstånd. I stället uppträder i hans författarskap ett återkommande "löfte om lycksalighet": "Du skall känna nöje, utan att vidare tänka därpå" (*Ladugårdsarrendet*). Den ortodoxes sura öga kan således omöjligt förlika sig med den kiliastiska förhoppningen om en "Jordhimmel", att "Himmelriket är kommet hardt när" (*Om det nya Stridssättets Idee*) och än mindre med möjligheten att redan här och nu njuta ett "himmelskt" tillstånd och "hålla sig uppe i jemn hänryckning" (Lysander) – det kan bara dömas ut som andlig nöjeslystnad: "en sjelfvisk och uselt eudämonistisk konstnärsfantasi". Törnrosmystikern som förkastar moralens historiska uppenbarelseformer – deras huvudsakliga funktion: att som "lag" resa oöverstigliga hinder för människans möjlighet "att öfverlemna sig åt Guds ohämmade inverkan på själen" (*Monografi*) – kan vi därför med Lysander förbinda såväl med den "kvietistiska" rörelse som utgick från spanjoren Miguel de Molinos på 1600-talet (med Mme Guyon och Fénelon som efterföljare) som med den medeltida kiliastiska strömning som kallade sig "Den fria andens bröder och systrar", förkunnande och praktiserande syndfrihetens anstöt. I den tidiga traktaten *Om det Hela* skriver Almqvist om sitt "öppna synfält": "Emedan denna lära fordrar att människan skall känna sig ansvarig inför ett högsta väsende, så försvinner hennes ansvarighet inför alla andra väsenden..."

Almqvist är i likhet med en William Blake diktare och mystiker, en Franciskus-natur för vilken "löftet om lycksalighet" – Almqvists idé om lyckan – gror och blommar ur ett grönskande nu, där "allt lever" och "det finaste har ton". Medan "livets jämmer ligger i hatet hos en tillstängd ande" (*Livets hjälp*). – Hans betraktelser är också be-

Tattig: Brift af Ordes arka
de, at man fjelf vet u
Oaunnig om godt och
Som ej har, men afte
ordes uplysning.

Tern: någon skild del: Toga

Temtio: Toga quartepor.

Temton - - - item

Tett: Gudomligt godt: Minn

Tende: Som ar i orskor om
The

Tikorr: människans natur: ge
förbundet med hennes o
från skildet

Sikron: Människans naturf. godhet förbure
den med hennes ande. — Fränstuck.

Sikronlöf: / sammant / ursakta.

Sikronbrad: Judiska församlingen Maf. 21. 20.
naturlig människas förnufts församling.

Sisk: Naturf. kunnsig. Vetskapss fent
hos natur människan.

Siskare; som undervisar i Trons far.
ringar.

Sirestjerna: Sanning.

Sjäder. andeligt god.

Sjäväl. Lann ägtskapet kärlek.

Slod: Venskaps Sanning i myckenhet.)

Sallyskhet: Trefselse.

Hinta / Lilex / Den naturliga människan
i anseende til det gode för om skapel,
sen

Bref: Sanningars upsläkt.

— i frärs Himmelen: Guds nåds kär-
lelse: varning.

Brinnande Berg: Helvetes kärlek. Upk. 12. 10. 5

— Häftar: Uplöst Förstånd

Broder: I anseende till godt. Den som
är i nya Lärnan och lefver en-
ligt henne Upk. 12. 10. 5. Som
är i lika hjälpe till godt out-
sant.

Brokig: Andeligt förstånd i minsta
grad.

Bred. Förfamling.

svärjelser: försök att övervinna själens bitterhet, att nå bortom ressentimentet. – Paradoxen: för *den religiösa individualismen* är det verkligt heliga ”det som är helgat åt alla” (Jean Marie Guyau, *Framtidens irreligion*). ”Inga slutna hem, inga slutna tempel, inga slutna själar, inga av klostermurar avstängda liv ... utan livet för öppen himmel”. Almqvist är ”den fria mystikern” – som Hugo Ball benämner sitt varnande exempel, kättaren och gnostikern som inte längre underkastar sig den officiella kulten och församlingens kontroll. ”Hans princip är en missförstådd frihet”. Men för Almqvist gäller att han med sin princip om ett *redan på jorden* och sin föreställning om ”andelivets oberäkneliga nytta” försöker vidga kristendomens gränser och uppenbara den som det outtömligas ljus, det ringas oändlighet; den är först och främst en ”anda”, en *musik* som hos Jakob Böhme eller en *utsikt*, ett sken för själens öga som hos Swedenborg – den är den kärlek som omfattar de minsta och de förkrossade, *BARNEN* som Böhme säger. – ”Genom en äng med gräs, så högt som adjunkten själv, smög denne sig fram på den slingrande gångstigen och beundrade de talrika ekar, som med mörkgröna, yviga kronor överallt på ängen höjde sig ovanom gräset. Guds godhet emot människan, redan på jorden, omfamnade henne här i storhet och ymnighet. Den vigde ynglingen gick andaktsfull och hade försyn för att skada även det ringaste grässtrå” (*Kapellet*). Men den smala, nästan osynliga stigen är just ”salighetens väg”: ”kristendomens storhet består i att vara liten”.

”Vi är”, säger Walter Benjamin, ”utrustade med en *svag* gnista av messiansk energi” (*Historiefilosofiska tesar*). I Almqvists liv och författarskap kan man förnimma just detta: hans ambition att hålla upp ”en skymt av livets spegel”, en gnista som kastar sitt ljus från ”Guds genom människoförbundet gående kraftiga eld” (*Om hälsans evangelium*). Benjamin suggererar en *nutid* ”i vilken skärvor av den messianska tiden finns insprängda”. Utgångspunkten för Almqvist som för Benjamin – ett *missnöje*; individuellt: ”En gång var jag genom djup, förskräcklig sorg tyngd i min själ” (*Om människans stöd*) eller allmänt: ”Det är någonting outsägligt, som fattas i hela vår bildning. En förfärlig nöd bor i alla själers botten” (*Europeiska missnöjets grunder*). För Benjamin står det klart att ”det ’undantagstillstånd’ vi

lever i är regel”; uppgiften skulle alltså vara att ”framkalla ett *verkligt* undantagstillstånd”. Medeltidens ”fria andar”, begharder och beguiner, förverkligar detta ”andra” undantagstillstånd genom att söka sig utanför kyrkans sakramentala sfär: en *extrasakramental* gemenskap av lekmän som motsätter sig arbete, men praktiserar tiggeri och ett offentligt förkunnande – oftast ett fattigt vandringsliv, ett *vita apostolica*, där efterföljelsens metod syftade till ettblivande med Kristus eller omedelbar kunskap. För Almqvist gäller något liknande: bakom utflyttningen till Värmland och det experimentella vännernas samfund, som där iscensätts och lider nederlag, verkar visionen av ”en liten himmel redan på jorden”, elden av det *verkliga* undantagstillstånd som heter: ”ett nytt lif”. Men detta nya, denna utopi om en mystisk demokrati tecknas både hos Almqvist och Benjamin samtidigt som en återgång, en *restauration* – det handlar för Almqvist om att ”återföra kristendomen till den evangelisk-apostoliska enfalden” (*Herrnhutare och swedenborgare*).

Hur kan ”det minsta” ge ljus? Vem äger det *tao* kallar ”öga för det lilla”? Det låga lyser, säger Almqvist i sin essä *Åven om humor*, för den som äger ”humorns” konst att se med ”det lugna evigas vackra öga”. Det är den ”avsiktslösa” blicken som *ser*, den ”djupa och rena harmonins” öga, utan bitterhet och ressentiment. Ett öga som tillhör den *serafiska* karaktären. Den serenitet som så gott som obruten vilar över Almqvists framställningar härrör ur detta kärlekens rena öga, som han i sina betraktelser på mystikerns vis också liknar vid ”en klar spegel”. Det är som skald och ”ingenstädes själv boende”, Almqvist förvaltar och förverkligar den evangelisk-apostoliska enfalden och fattigdomen och blir ”en spegel, där Kristus speglar sig”. I Almqvists spegel ser vi därför den obemärkta människan som bäraren av ”ideal mänsklighet” (Gustaf Otto Adelborg). I sockenartisten finner han sitt ideal av ”serafisk” karaktär: en brinnande mottaglighet, en ”fromhet och undergivenhet”. ”Men faror och lidanden hade borttagit många höljen från de mänskliga tingens skepnader: det stora i dem hade stigit fram. – Hans inre sinne vaknade” (*Målaren*). Vägen är korsets. ”*Fattigdom* och *tårar* äro den rätta jordmånen, vari ett kristligt sinne uppväxer till styrka och skönhet”, förkunnar han med

Bruodgumme: Herren.

Brunn: Sanningen förvar: Ordet i an-
gjende full det farina.

Bryta: Förbäda: Sörerna.

Bräddas: Fästelse.

Brännas i eld: Sörgas rgenom det
Salliskas ondas

Brännoffer: Sörning imellan god-
och farint i dyrtkan: Dyre-
kan grundad i kärlek.

Brännoffers altare: Dyrtkan från himmelste kärleks
gods

Bröd: Godhet: Herren. Mithuud gudde-
kärlek, gudde- goda. Onöfka.

— af åkrens växt: Ef. 30. 23. Miska kärlek
bränd: vältalighet af kärlek till förändran

nästan anstötlig uppriktighet i den också i psykologin utomordentligt radikala traktaten *Om människans stöd*. – ”Hjärtats, den inre enskilda människans omedelbara messianska intensitet leder fram genom olyckan i bemärkelsen lidande” (Walter Benjamin).

”Det är genom passivitet man segrar”, säger kvietisten Almqvist. För den kvietistiske mystikern gäller förmågan att *emottaga*, att ”bortgiva sig själv för ingivelsens himmelska intryck” (*De gamles och de nyares vitterhet*). Vi står i ett ”kvinnligt” förhållande till Gud. – Almqvist igenkänner och befruktas av kvietismen hos Böhme, Swedenborg, Thomas a Kempis och genom vännen Janne Hazelius får han vetskap om den ”mörka kristendomen” i den franske 1600-talsmystikern Bernière Louvignys arbete *Thet Fördolda Lifwet med Christo i Gud*. Han står i en tradition av kvietistisk mystik som småningom under svenskt 1900-tal kommer till förnyat uttryck hos Hjalmar Ekström och ”Flodbergskretsen” – i tidskriften *Det fördolda lifvet* över-sätts både Louvigny, Mme Guyon och Thomas a Kempis, och Hjalmar Ekström trycker där bland annat sin meditation ”Ensamhet”: ”Var och en människa måste stå ensam inför Gud.” – ”Ensam i och för sig själv är outhålleligt, men ensamhet ... *inför Gud* är det fruktbaraste av allt.” – ”Här strålar icke du och jag, som nu umgås med varandra, utan det är Kristus som strålar här. Och Han som är Ljuset och Värmen, Han är också Ljuset och Värmen människornas hjärtan emellan.” Denna grunderfarenhet av *ensamhet* har Ekström gemensam med den Almqvist som bland annat skrev *Om människans stöd*; och båda kunde hämta ”stöd” i Thomas a Kempis’ traktat om efterföljelsen – exempelvis andra boken om ”det inre livet”. Människan är någon som går ”sörjande ensam utan stöd”, säger Almqvist. Men han ger i sina uppbyggelseskrifter ensamheten och övergivenheten ett namn: *Kristus* – du är ”Kristi egendom” – och sinnet förvandlas: nyss ”beroende och ömkelig” – ”vidbränd” – har själen nu sitt fördolda ”hem i – solen” och lever av ”Kristi kärleks svalkande fria eld”. Kristus-gestalten är den *tredje person* som upprättar ”fullkomlig självständighet emellan oss i världen”; en ”sträng människokärlek”: en ”svalkande flamma”, en ”låga som icke bränner” – inte den ”vidbränd” symbiotiska kärleken. Vi är bröder och systrar. – ”Att älska rent, det är att ge sitt bifall till av-

ståndet, det är att dyrka avståndet mellan sig själv och det man älskar” (Simone Weil, *Tyngden och nåden*, kapitlet ”Kärlek”).

Imitatio Christi gör slutligen den ensamma människan delaktig i Kristus – hon som var ”utan stöd” omfattas nu av korsets stöd och får förnimma ”eld av himmelsk svalka, såsom om våren”. Denna vårens och pånyttfödelsens eld gör människan oberoende och ”ounderkuvlig”. Almqvists ideal av autonomi (*ovidlådenhet*) och *upprätt gång* – att ”stå okuvad på jorden” och ”fri efter Guds behag” – skonar honom inte för blicken av ”livets jämmer”. Han ser de ”otaliga bojorna” och hur arbetet förslavar människorna, men anar också, likt en Hegel, den farliga dialektiken mellan herre och träl: ”din tjänst är välde” (*Livets hjälp*). Hans tro är den kiliastiska – i enlighet med sin ”utopiska mysticism” (Kurt Aspelin) förklarar han arbetet till sin karaktär ”paradisiskt”: ”Och dithän skall det åter föras.” – Den svala eld som fortgående brinner i den almqvistiska mystikens poesi är till kärleksvredes uppenbarelse och läkedomns frid.

Damascus: Religion i blotta
Kunskaper.

David: HEBREN i anseende till
Gudomlig slanning eller Her-
rens Hjonungss. Jäsond kommen
Davids Skid. De förs äro i fäst af gods.
Deborah. Gen. 35. Det är fäst under.

Sedan: I kunskap om det Himma-
lska. Om det janna frän
det goda.

Semant: Sant af Gudomlig godh.
Oro utan Värde.

Simma: Stillhet: Lido frän fre-
stelse.

LARS GUSTAF ANDERSSON

Dikt nr 2 (ur *21 dikter*, 1991)

Den ena porten efter den andra
öppnas. En är av elfenben och

en annan av horn, men jag vet
inte vilken som släpper igenom

de sanna drömmarna. Nu springer
vi här, av och an, som Almqvists

kirurger kvällen då skottet
skulle ljuda: "Ni blir oigenkännlig,

ingen människa skall tro, att kirurgen
klätt ut sig till kirurg; man

gissar aldrig att sanning
kan finnas i sanningen..."

SUSANNA ÅKERMAN

Tintomara och Swedenborgs duala par

Alla är överens om att om Det Gudomliga kan man ingenting säga, det är outtalbart, dock kan man känna dess utflöde av energier, som Swedenborg menar är Gudomlig kärlek och Gudomlig vishet. Gudomens "essens" är kärlek och dess "existere" är sanning, dvs när kärleken manifesteras i världen till en enhet av godhet och sanning. Förbindelsen mellan dessa duala begrepp kallas äktenskaplig kärlek eller "conjugal love" och är en förbindelse mellan godheter och sanningar, som i sig bildar Församlingen. Denna conjugiala kärlek skall förstås som en förandligad äktenskaplig relation. Swedenborg markerar detta genom att i termen conjugal, som på latin betyder äktenskaplig, lägga in ett *i* för att bilda nyordet conjugal.

På ett annat ställe säger Swedenborg att änglarna talar med ord byggda av vokalerna *a* och *o*, medan andarna talar med vokalerna *e* och *i*. Därav kan man ana att han lägger in ett 'i' andligen i latinets conjugal för att bilda en conjugal förandligad relation. Detta tar sig också uttryck i förbindelsen mellan hjärta och lungor, som inte kan fungera separerade från varandra, utan alltid samarbetar i förening. Så också uttrycks det som värme och ljus, som eld och låga, som vilja och förnuft, och som att kärleken är en rubin och sanningen en diamant.

Swedenborg fokuserar på dessa duala par:

kärlek – visdom
godhet – sanning
hjärta – lungor
värme – ljus
eld – låga
vilja – förnuft
rubin – diamant

Den första pelaren har kvinnliga konnotationer och den andra pelaren har manliga konnotationer. Dessa begrepp och fenomen bildar duala par som verkar gemensamt i förbindelse och förening. Tanken är att dessa dualismer i människan skall förenas och giftas ihop. Det mänskliga äktenskapet är därför en idealbild av detta himmelska förhållande.

Swedenborg delar vidare in verkligheten i tre plan:

Celest/Himmelskt där kärleken genomströmmar allt

Andligt där visdomar råder, dvs goda sanningar

Naturligt där vetenskapliga sanningar (scientifics) upptäcks

Det naturliga planet är vår vardagliga nivå där vi uträttar våra sociala funktioner. Där pågår vetenskaplig verksamhet som finner naturliga sanningar. Men detta plan är inte allt. Ovanom finns det andliga planet där andarna dväls och inspirerar till visdomar, dvs goda sanningar. Högst är det celesta, himmelska, planet där änglarna bor och som genomströmmas av kärlek.

Vi andliga sökare kan förhoppningsvis sägas befinna oss på det andliga planet, där visdomar råder. Att svinga sig upp till det celesta planet är svårare och är kanske bara förbehållet verkligt goda människor, de som pånyttfötts. Tanken är att man skall stiga upp genom planen och slutligen bli genomströmmad av kärlek permanent, och därvid spontant välja det goda utan baktankar och självintressen. Då har man blivit änglalik och nästan genomskinlig, likt de mycket gamla människor som naturligen blivit godmodiga och visa. Pånyttfödelseprocessen tycks vara nedlagd i biologin och vi kan, som Swedenborg säger, likt fjärilar svinga oss mot himlen, från larv som kryper på marken, till puppa där metamorfosen sker, till att utvecklas till en vacker fjäril i den ljusa luften.

Eller som Swedenborg skriver i *Arcana coelestia* paragraf nr 3000:

Alla ting i universum utan undantag förebildar Herrens rike, ja så, att universum med alla sina stjärnhopar, sina olika atmosfärer, sina tre riken, inte annat är än en slags teaterscen, där Herrens härlighet i himlarna förebildas. I djurriket är det inte bara människan som

förebildar, utan även varje levande varelse, till och med det minsta och oansenligaste av dem, såsom exempelvis fjärilslarverna. Dessa krälar på marken och livnär sig med växter, och när tiden är inne för deras parning blir de puppor. Snart utrustas de med vingar med vilka de lyfts från marken upp i luften, som är deras himmel. Där njuter de av sin rörelsefrihet, alltmedan de leker tillsammans, hämtar föda från blommornas närande delar, lägger ägg, och så ombesörjer sin avkomma. Då uppnår de det tillstånd som utgör deras speciella himmel och deras fågring. Av dessa företeelser är förebildningar av Herrens rike kan var och en inse.

(Översättning Ulf Fornander)

Alltså bygger Swedenborg sina tolkningar på tretal och tvåtal, där hans ständigt påvisar förbindelsen mellan godheter och sanningar. Efter grundliga studier påpekar Strindberg i *En Blå bok* att Swedenborg koordinerar de tre planen med ädelstenar som ger färg, sålunda:

Celest – rubin – röd

Andligt – safir – blå

Naturligt – smaragd – grön

Swedenborg menar också att grundfärgerna i himmelriket är scharlakansrött och linnevitt, eller som det står skrivet i *Arcana coelestia* nr 9462 och 9467 i en kommentar till bibelstället Jeremia 10:9:

”Guld och silver” betecknar gott och sant i allmänhet. [...] Och ”purpur”, att det betecknar himmelsk kärlek till det goda, är tydligt utav det som ”purpur” betecknar, nämligen himmelsk kärlek till det goda. Orsaken att denna betecknas som ”purpur”, är den att med den röda färgen betecknas den himmelska kärlekens goda. Det är nämligen tvenne grundfärger, från vilka de övriga härröra, den röda färgen och den vita färgen. Den röda färgen betecknar det goda som är kärlekens, den vita färgen det sanna som är trons. Att den röda färgen betecknar det goda som är kärlekens, är emedan den nedstiger från elden, och ”eld” är kärlekens goda; och att den vita färgen betecknar det sanna som är trons. Är emedan den nedstiger från ljuset, och ”ljus” är trons sanna.”

(Översättning C.J.N. Manby)

Så är våra förnimmelser indelade i duala par som strukturerar verkligheten och genom att förbinda dem i våra liv når vi en himmelsk helhet av godhet och sanning, kärlek och visdom.

Så kan Tintomaras status som "animal celeste" förstås på swedenborgskt sätt som en dual varelse som ingått invärtes förening, men som samtidigt bevarat något gåtfullt. Hon har förenat sina manliga och kvinnliga sidor inom sig men låter viljan dominera över förnuftet, visar eld och låga men är inte helt genomlyst utan bär på ett inre dunkel som attraherar alla omkring henne. Hon strävar efter genomskinlighet men förblir opak, som en oregelbunden pärla i ett juvelsmycke. Hon är en animal celeste – ett själsdjur såsom i Swedenborgs anatomiska verk *Oeconomia regni animalis* (1743) – Själsrikets ekonomi eller som det numera kallas Dynamiken i själens domän – himmelskt, dock djuriskt besjäl.

Hilding Linnqvist: Två Tintomaraskisser.
© Stiftelsen Hilding Linnqvists konst.

TOMAS TRANSTRÖMER

Ett (fiktivt) brev

1-9-61

Brödskriveri – om allmänheten visste vad papperena ryser
i de tidiga morgontimmarna, vad orden plågas! Stolen knarrar under
tålamodet
och cigarren glöder framtiden till möte.
Om man kände till hur det är att gå från kontor till kontor med
böneskrifter, att samtidigt minnas
dagarna då jorden kändes grön och himlen kändes blå och kinderna
glödde.

Långsamt måste vi lära oss att missbruka orden. Att växla ord
till pengar är inte lätt
för somliga, i detta växelkontor sitter jag de flesta av dagens
timmar
medan vinden spatserar skönt på Norrbro.
Att jagas – det blir en frestelse att byta ut allt detta mot en
katastrof
som är fullkomligt ärlig. Er C J L Almqvist.

JONAS ELLERSTRÖM

Tranströmer som Almqvist

De flesta yrkesförfattare har fått uppleva hur inspirationen tryter och skrivandet förvandlas till rutin. Inlämningsdatumet som obönhörligt närmar sig (inte för inte är den dramatiska engelska termen *deadline*) blir viktigare än vad som står i den text som pressas fram för brödfödans skull. Situationen kan tyckas sakna lösning och hota att bli ett permanent tillstånd. Bakom en deadline väntar nästa, arvudet för en artikel går åt att betala igen de pengar som lånades för att klara maten för dagen medan den skrevs. Den viktorianske författaren George Gissing kallade predikamentet att vara bosatt på Grub Street. *Grub* betyder ungefär billigt käk; *Brödskrivargatan* lyder adressen i den svenska titeln på Gissings självupplevda roman.

Almqvist tillhörde kanske inte det litteraturens och nyhetsförmedlingens proletariat som Gissing skildrar, men erfarenhet av brödskriveri hade han. Hans kvartalslön från Aftonbladet, där han var journalist och redaktör i ett, räckte på 1840-talet inte till för att försörja familjen och betala räntor på de lån han tagit. Han arbetade dubbelt med att skriva omfattande följetongsromaner som *Syster och bror* och *Herrarne på Ekolsund*, vilka verkligen inte hör till hans bästa.

Det är i den belägenheten Tomas Tranströmer föreställer sig Almqvist när han låter ett brev, daterat den 1/9 i hans egen tid, glida över i en fantasi om att befrias från plågan att producera artikel efter artikel, ark efter ark. Kontoret där ord blir pengar är samtidigt Aftonbladets redaktion på Stora Nygatan 21 och procentaren von Schevens boning i huset nr 5 vid Gamla Norrbro, där Almqvist mot slutet av decenniet tillbringade mer och mer tid. I juni 1851 tog som vi vet allt slut.

Almqvist levde sig in i ödet att bli en jagad man redan i berättelsen *Målaren*, publicerad 1840. Den räddning som där står huvudpersonen till buds, att lära sig ett hederligt hantverk, lyckades han inte realisera för egen del. Drömmen om den ärliga katastrofen, det tabula rasa som ska innebära en ny startpunkt, har fortsatt att leva in i vår tid.

Medverkande i detta nummer av *Almqvistiana*

LARS GUSTAF ANDERSSON är professor i filmvetenskap vid Lunds universitet. Senast utgav han tillsammans med John Sundholm *The Cultural Practice of Immigrant Filmmaking* (2019). Han har sedan debuten 1986 utgivit sju diktsamlingar, senast *Kvartett* (2018).

JONAS ELLERSTRÖM är författare, översättare, förläggare och sedan 2017 redaktör för *Almqvistiana*. Han har senast utgivit samlingen *Sju avskedsdikter* och med Rolf Aggestam översatt Ernest Fenollosas och Ezra Pounds skrift *De kinesiska skrivtecknen som poetiskt medium*.

ULF I. ERIKSSON är författare, före detta bibliotekarie och ledamot av Vilhelm Ekelundsamfundets styrelse. Han utgav senast *Ett möjligt liv. Vilhelm Ekelunds ovidlådenhetstänkande* (2017) och har redigerat ett urval av Eric Hermelins översättningar av Jakob Böhme (under utgivning).

OLOF HOLM är fil mag och Almqvistsällskapets sekreterare sedan starten 1981. Ledamot av Bellmanssällskapets styrelse sedan 1985. Mellan 1993 och 2018 ansvarig för 271 program inom ramen för de litterära sällskapens programserie på Skansen och ABF. Pensionerad gymnasielärare i svenska och historia på Huddinge gymnasiet.

MARIANNE LINDER föddes 1919 och gick bort 2012. Hon debuterade med diktsamlingen *Brunnarna* 1950 och gav ut ytterligare tre samlingar fram till 1965. Hon publicerade sig därefter i tidskrifter och gjorde dikt- och dansföreställningar med koreografen Björn Eliasson.

TOMAS TRANSTRÖMER föddes 1931 och gick bort 2015. Han debuterade i bokform 1954 med *17 dikter* och tilldelades för sin lika sparsamma som förtätade produktion Nobelpriset i litteratur 2011.

SUSANNA ÅKERMAN avlade sin PhD i filosofi vid Washington University i St. Louis 1988. Hon har forskat och undervisat i idéhistoria vid Uppsala och Stockholms universitet, och är sedan 2001 sekreterare och programkoordinator vid Swedenborg Forum.